

УДК 342.8:321.01](100)

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-2\(78\)-18](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-2(78)-18)

Юрій ПРОКОПЕНКО

здобувач третього рівня освіти кафедри політичних наук та права,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»,
yuriiprok13@gmail.com
ORCID: 0009-0004-5750-9462

ЕВОЛЮЦІЯ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ: ЯК СУЧАСНІ ДЕРЖАВИ ФОРМУЮТЬ ПАРЛАМЕНТСЬКЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО

У статті проведено комплексний аналіз еволюції виборчих систем у контексті становлення парламентаризму як інституту демократії. Розглянуто трансформацію моделей – від античних форм прямого народовладдя до сучасних мажоритарних, пропорційних, змішаних та альтернативних систем у різних країнах з урахуванням історичних і культурних особливостей. Автор аналізує внесок класиків політичної думки – Ж.-Ш. де Борда, Н. Кондорсе, К. Ерроу, М. Дюверже, Р. С. Каца, Дж. Сарторі, Г. Б. Павелла, Н.-К. Борманна та М. Голдера, що допомагає простежити генезу і політичні наслідки виборчих моделей. Виявлено глобальну тенденцію до переходу від мажоритарних до пропорційних і змішаних систем, особливо в країнах, що зазнали політичних трансформацій наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Застосовано міждисциплінарний підхід, що пояснює вплив виборчих механізмів на якість демократичного представництва, легітимність, політичну інклюзивність та підзвітність влади. Показано, що парламент є основним простором узгодження інтересів різних соціальних груп, а ефективність його роботи залежить від дизайну виборчої системи, політичної культури та дотримання демократичних процедур. Проаналізовано класичні системи: мажоритарну відносної більшості (FPTP); абсолютної більшості у два тури (TRS); пропорційну за партійними списками (List PR). Особливу увагу приділено змішаним системам, що поєднують персоналізоване й партійне представництво. Описано також альтернативні моделі: AV, Block Vote, SNTV, STV. Показано регіональні особливості поширення систем і тенденції до змішаних моделей у країнах з високою політичною конкуренцією. У підсумку доведено, що виборча система формує парламентську структуру, впливає на партійну систему, політичну стабільність і суспільну довіру. Автор використовує інституційний, історичний і порівняльний підходи для окреслення глобальних трендів і національних особливостей електоральної архітектури.

Ключові слова: виборчі системи, парламентаризм, політичне представництво, регіони, демократія, інститут, політичний процес.

Yurii Prokopenko. THE EVOLUTION OF ELECTORAL SYSTEMS: HOW MODERN STATES SHAPE PARLIAMENTARY REPRESENTATION

The article presents a comprehensive analysis of the evolution of electoral systems in the context of the development of parliamentarism as an institution of democracy. It examines the transformation of models—from ancient forms of direct popular sovereignty to modern majoritarian, proportional, mixed, and alternative systems in various countries, taking into account historical and cultural specifics. The author analyzes the contributions of classic political thinkers—Jean-Charles de Borda, Nicolas Condorcet, Kenneth Arrow, Maurice Duverger, Robert S. Katz, Giovanni Sartori, Geoffrey B. Powell, Nils-Christian Bormann, and Michael Golder—which helps trace the genesis and political consequences of electoral models. A global trend is identified toward the shift from majoritarian to proportional and mixed systems, especially in countries that underwent political transformations in the late 20th and early 21st centuries. An interdisciplinary approach is applied to explain the impact of electoral mechanisms on the quality of democratic representation, legitimacy, political inclusiveness, and accountability of power. It is shown that the parliament is the main space for reconciling the interests of various social groups, and the effectiveness of its work depends on the design of the electoral system, political culture, and adherence to democratic procedures. Classic systems are analyzed: the First-Past-The-Post (FPTP) majoritarian system; the Two-Round System (TRS) of absolute majority; and the List Proportional Representation (List PR). Special attention is given to mixed systems that combine personalized and party representation. Alternative models such as Alternative Vote (AV), Block Vote, Single Non-Transferable Vote (SNTV), and Single Transferable Vote (STV) are also described. Regional features of system distribution and tendencies toward mixed models in countries with high political competition are demonstrated. In conclusion, it is proven that the electoral system shapes the parliamentary structure, influences the party system, political stability, and social trust. The author employs institutional, historical, and comparative approaches to outline global trends and national specifics of electoral architecture.

Key words: electoral systems, parliamentarism, political representation, regions, democracy, institution, political process.

Актуальність. Виборчі системи є ключовим елементом демократичного врядування, і їхня еволюція тісно пов'язана з розвитком

інститутів політичного представництва. Перші форми народного представництва сягають античних часів – зокрема, Афіньської

демократії, де право участі у виборах мали лише вільні громадяни-чоловіки. У середньовічній Європі обмежене представництво проявлялося через станові збори (як англійський парламент чи французькі Генеральні штати), однак виборчі механізми тоді були нерозвинені або фактично відсутні. Справжній імпульс до формування сучасних виборчих систем з'явився у XVIII–XIX ст. у добу Просвітництва та після буржуазних революцій. Прийняття загального виборчого права, спочатку для чоловіків, а згодом і для жінок, стало переломним моментом у демократизації політики. Протягом XX ст. відбулося поширення різноманітних моделей виборчих систем: мажоритарних, пропорційних та змішаних – кожна з яких має свої переваги й недоліки у контексті представництва, стабільності уряду та політичної конкуренції.

Сьогодні країни світу адаптують виборчі системи до власних історичних, культурних і соціальних умов, прагнучи до балансу між ефективністю уряду та справедливим представництвом громадян. Еволюція виборчих систем – це безперервний процес пошуку формули, яка забезпечує легітимність влади та сталий розвиток демократичних інституцій.

Метою статті є дослідити історичну еволюцію виборчих систем у контексті формування парламентського представництва, а також проаналізувати, як сучасні держави, спираючись на демократичні принципи виборності, колегіальності та короткостроковості, конструюють ефективні моделі представницької влади, що відповідають потребам плюралістичного суспільства.

Теоретико-методологічні основи дослідження. Дослідження виборчих систем і парламентського представництва мають тривалу традицію в політичній та правовій науці.

Перші систематичні спроби вивчення та порівняння виборчих систем з'явилися наприкінці XVIII ст., коли почали застосовувати емпіричні методи для аналізу впливу виборчих правил на політичні результати. Серед піонерів дослідження представництва був Ж.-Ш. де Борд, Н. де Кондорсе, Т. Геєр, Г. Р. Друп. Пізніше Е. Дж. Ненсон. Наприкінці XIX – на початку XX ст., політичні мислителі, зокрема Дж. Ст. Мілль, М. Острогорський, Е. Л. Лоуелл та Дж. Р. Макдональд – заклали основи розуміння взаємозв'язку між виборчими системами та організацією партій. Справжній прорив відбувся у середині XX ст. з появою емпіричних і класифікаційних підходів. Французький політолог М. Дюверже в 1951 р. сформулював «закон Дюверже». В цій самій праці М. Дюверже визначив «реалістичне» тлума-

чення демократії, яким критикував міф про правління народу як більшості [15, с. 461]. В тому ж 1951 р. К. Дж. Ерроу сформулював теорему про неможливість ідеальної системи голосування. У 1960–1970-х рр. формується раціонально-вибіркова школа аналізу виборчої поведінки завдяки напрацюванням Д. В. Рея, В. Г. Рікера, Е. Лейкмен, Б. Кейна та Дж. Г. Блека, Дж. А. Фереджона та М. П. Фіоріна, Н. Бека, Л. Мейєра. У 1980-х рр. зростає інтерес до інституційного аналізу в працях Р. Каца, Дж. Спрейга Дж. Сарторі.

На межі XX–XXI ст. у фокусі опинилися порівняльні кейс-дослідження та міждисциплінарні методи, зростає увага до комплексного вивчення виборчих систем, що відображається у працях М. Бауера та Б. Шрайєра, Н.-К. Борманн і М. Голдера, Т. Кармака, А. Кофеліче та С. Кінгах, А. Рустічі, ін.

В Україні серед авторів, хто звернувся до теми адаптації світового досвіду були А. Білоус [4], М. Рибачук і Б. Райковський [8], М. Афанасьєва [2], Р. Чупрін [11], Н. Бабинська, А. Костянтинівська, О. Рибій та А. Бондарчук [3], І. Осадчук [7]. У 2020-х рр. спостерігається зростання уваги до інституційного аспекту, що проявляється в працях Т. Азаренко [1], Б. Мохончук [6], О. Ромців і Л. Микієвич [9], Ю. Узун [10], В. Гошовської [5].

Значну роль для дослідження виборчих систем, які використовуються при формуванні сучасних парламентів різного типу, відіграють бази даних: ACE Electoral Knowledge Network [12]; Міжнародного парламентського Союзу (IPU Parliamentary Elections Data) [16]; Конференції європейських регіональних законодавчих асамблей (CALRE) [14]; Конференції європейських регіонів із законодавчими повноваженнями (RLEG) [17], а також аналітичні платформи, що відображають актуальні тенденції розвитку виборчих систем.

Викладення основного матеріалу. Інститут представництва в демократичних державах набуває різних форм. Це не лише парламент, а й інші інституції, які здійснюють функцію репрезентації певних груп або інтересів. До таких форм належать: глава держави – як символ національної єдності, представник держави чи правлячої еліти (в окремих випадках – династії); регіональні органи влади – які представляють інтереси окремих територіальних громад чи автономій; місцеві ради – як виразники інтересів жителів конкретних населених пунктів; а також галузеві чи професійні органи – що репрезентують окремі сфери суспільного життя (профспілки, громадські організації, ради релігійних чи етнічних меншин тощо). Однак, саме парламентські структури

вважаються найповнішою формою політичного представництва, оскільки обираються шляхом загального волевиявлення та покликані представляти інтереси всього народу – у всій його соціальній, політичній і територіальній різноманітності.

Парламент є основним інститутом, де стикаються та узгоджуються інтереси різних суспільних груп, а отже – уособлює суть демократичного представництва. Сучасні парламентські системи у світі демонструють вражаючу інституційну розмаїтість – від стабільних демократичних моделей до авторитарних чи гібридних форматів.

Організація демократичного правління спирається на історично відомі принципи: колегіальність, короткостроковість, виборність. Ці принципи мають глибокі історичні корені, що сягають часів античної Греції, зокрема Афінської демократії V століття до н.е.

Ефективність парламентаризму як інституційної основи демократії залежить від форми організації колегіальної дії. Структура, спосіб формування та повноваження парламентів значно варіюються залежно від регіону, історичного контексту та рівня демократичного розвитку. За даними Міжнародного парламентського Союзу зі 190 національних парламентів світу 78 є двопалатними (156 палат), а 112 – однопалатними, що загалом становить 268 палат парламенту з приблизно 46 000 членів парламенту. Членами МПС є 181 національний парламент [16].

Так, європейські держави демонструють інституційну різноманітність, однак спільною рисою є домінування демократично обраних парламентів. У більшості країн функціонують однопалатні законодавчі органи (наприклад, у Данії, Швеції, Україні), тоді як у Франції, Німеччині, Італії діють бікамеральні парламенти. У двопалатних системах нижню палату обирають безпосередньо, а верхню – непрямо або через призначення. Верхні палати зазвичай мають обмежені повноваження, виконуючи переважно представницькі чи консультативні функції.

Азійський континент вирізняється великою варіативністю парламентських структур. Бікамеральна система поширена в таких країнах, як Індія, Японія, Пакистан, де нижні палати формуються шляхом загальних виборів, а верхні – через непрямі механізми або призначення. У Китаї, Бангладеш, Індонезії та низці інших країн діють однопалатні парламенти. Рівень демократичності коливається від відносно вільних виборів до авторитарних моделей, де парламент виконує лише формальні функції.

У країнах Близького Сходу і Північної Африки спостерігається прагнення поєднати модернізацію з усталеними політичними традиціями. Двопалатні системи діють у Марокко, Тунісі, Йорданії, Єгипті, де нижні палати формуються на виборах, а верхні – призначаються. Водночас у Бахреїні, Омані, Саудівській Аравії парламенти або повністю формуються владою, або мають лише дорадчий статус. У країнах з конфліктами, як-от Ємен, Судан, Кувейт, парламентська діяльність призупинена. Попри це, у Тунісі, Йорданії, Сирії тривають спроби збереження виборчих процесів навіть за умов політичної нестабільності.

У більшості африканських країн парламенти є ключовими законодавчими органами. Частина держав має однопалатні системи (Гана, Сенегал), інші – двопалатні (Кенія, Нігерія, ПАР). Хоча прямі вибори домінують у формуванні нижніх палат, верхні часто призначаються або обираються непрямо. У перехідних режимах (Гвінея, Малі, Південний Судан) парламент може формуватися винятково призначенням. В окремих країнах (Еритрея, Нігер) вибори не проводяться роками, що свідчить про стагнацію парламентських інституцій.

Регіон Латинської Америки і Карибського басейну характеризується переважно бікамеральною структурою парламентів (Бразилія, Аргентина, Мексика), хоча існують і однопалатні моделі (Куба, Перу). Нижні палати формуються через прямі вибори, верхні – або також обираються, або призначаються (наприклад, у Ямайці чи Багамах). Парламентські цикли тривають 5–6 років. У Канаді, де діє подібна модель, дострокові вибори 2025 року завершилися формуванням уряду меншості на чолі з Марком Карні.

У країнах Океанії переважають однопалатні парламенти з прямим загальним виборчим правом (Нова Зеландія, Самоа). Австралія та Палау зберігають класичні двопалатні системи, де обидві палати формуються шляхом виборів і мають реальні повноваження. У деяких державах, як-от Самоа, політична участь обмежена традиційними нормами (виборче право лише для осіб з титулом «матаї»). Парламенти Фіджі та Папуа-Нової Гвінеї функціонують у складних умовах, але зберігають потенціал демократичного розвитку.

Ефективність парламентаризму як інституційної основи демократії залежить не лише від форми організації колегіальної дії, а й від політичної культури, дотримання демократичних процедур, інституційної зрілості, дотримання принципу короткостроковості дії влади, що реалізується через повагу до принципу пері-

одичності виборів. Він означає, що влада не є постійною, а має обмежений мандат у часі, після завершення якого громадяни отримують можливість оцінити діяльність представників та, за потреби, замінити їх через демократичні вибори. Це забезпечує регулярне оновлення складу органів влади, їхню підзвітність суспільству та легітимність на основі народного волевиявлення.

Принцип періодичності виборів є фундаментальним елементом демократичного ладу, гарантуючи змінюваність політичної еліти та запобігаючи узурпації влади. У конституційному праві цей принцип закріплюється як частина загального демократичного устрою держави та є необхідною умовою функціонування правової держави.

Згідно з дослідженням Н.-К. Бормана та М. Голдера, що охоплює період із 1946 по 2011 рік, ухвалення рішень щодо виборчої системи не є суто технічним чи нейтральним процесом. Навпаки, це результат політичних домовленостей між впливовими елітами, які прагнуть сформувати правила гри на свою користь, щоб досягти бажаного формату політичного представництва. Автори зазначають, що у перші десятиліття після завершення Другої світової війни в багатьох державах переважали мажоритарні системи. Проте починаючи з 1990-х років, спостерігається тенденція до впровадження пропорційних та змішаних виборчих моделей. Це оновлення особливо активно відбувалося у країнах, що переживали політичні трансформації, зокрема у постсоціалістичних державах, а також в Африці та Латинській Америці, де хвиля демократичних змін стимулювала перегляд виборчих правил. Незважаючи на ці зрушення, на сьогоднішній день більшість країн, де здійснюються прямі парламентські вибори, усе ще застосовують мажоритарну систему відносної більшості – це становить 54% таких політичних утворень, включно з напіваавтономними територіями. Пропорційні моделі впроваджені у 35% випадків, а ще близько 10% країн користуються частково пропорційними (змішаними) системами, більшість із яких функціонує за паралельним принципом [13].

Згідно з даними сайту ACE Electoral Knowledge Network, у різних регіонах світу спостерігається виразна географічна специфіка у виборі виборчих систем для формування парламентів [12].

Наприклад, Система відносної більшості (Plurality, FPTP – First-Past-The-Post) – це одна з найпростіших мажоритарних виборчих систем (використовується в 29%, 69 випадків

обрання хоча б однієї палати парламенту), яка широко використовується у світі. У цій системі країна поділяється на одномандатні округи, в кожному з яких обирається один депутат. Виборець має один голос і віддає його за одного кандидата. Переможцем стає той кандидат, який набрав найбільшу кількість голосів – не обов'язково більшість (понад 50%), а лише більше, ніж інші. Ця система застосовується в багатьох країнах світу, зокрема у Великій Британії, США, Канаді, Індії, Пакистані, Єгипті, Ефіопії, Нігерії, Гані, Сьєрра-Леоне, Габоні, Республіці Конго, Демократичній Республіці Конго, Кенії, Уганді, Еритреї, Замбії, Зімбабве, Ботсвані, Мозамбіку, Ємені, Омані, Непалі, Бангладеш, Лаосі, Малайзії, Узбекистані, Республіці Білорусь та низці інших країн. Основними перевагами FPTP є простота у проведенні та підрахунку голосів, швидкий результат, а також тенденція до формування стабільних однопартійних урядів. Водночас система часто критикується за низький рівень репрезентативності: значна частина голосів може не мати впливу на розподіл мандатів, а партії, які отримали менше голосів загалом, можуть здобути більшість місць у парламенті [12].

Пропорційна виборча система за партійними списками (List Proportional Representation, скорочено List PR) є однією з найпоширеніших у світі для формування національних парламентів. За даними міжнародної мережі ACE Electoral Knowledge Network, станом на 2025 рік її використовують 87 країн, що становить приблизно 37% усіх незалежних держав, у яких проводяться прямі парламентські вибори. Суть цієї системи полягає в тому, що виборці голосують не за окремих кандидатів, а за партійні списки, які формуються політичними партіями. Кожен список містить заздалегідь визначений перелік кандидатів, і після голосування мандати розподіляються пропорційно до кількості голосів, отриманих кожною партією. Далі місця в парламенті надаються кандидатам у порядку, визначеному самою партією (закриті списки), або згідно з впливом виборців на черговість (відкриті чи гнучкі списки). Ця система є домінуючою у Європі, де її застосовують Німеччина (у змішаній формі), Іспанія, Португалія, Греція, Нідерланди (з відкритими списками), а також країни Північної Європи, такі як Швеція, Норвегія, Фінляндія і Данія. У Латинській Америці List PR використовується в Аргентині, Бразилії, Уругваї, Парагваї, Чилі (після виборчої реформи 2015 року) та Колумбії, де поширені частково відкриті списки. В Африці цю систему застосовують у

Південно-Африканській Республіці (із закритими списками), Мозамбіку, Анголі, Намібії, а також у Руанді – в поєднанні з квотами для забезпечення етнічного та гендерного балансу. У деяких регіонах Буркіна-Фасо також використовується елемент пропорційності. У Азії List PR використовують Ізраїль (у чистому вигляді – вся країна є єдиним виборчим округом), Індонезія (з відкритими списками), Ірак (у змінній моделі) та Непал (у межах змішаної системи). Хоча використання в регіоні не є широким, у цих державах система сприяє багатопартійності. В Океанії система представлена в Ніуе, Тиморі-Лешті (із закритими списками) та раніше – у Папуа-Новій Гвінеї, яка згодом повернулася до мажоритарної моделі. У Північній Америці пропорційна система практично не використовується. Вона частково застосовується в Мексиці (у рамках паралельної системи), тоді як в інших державах Карибського регіону, зокрема в Сент-Вінсенті і Гренадинах, Домініці, Барбадосі, зберігається мажоритарне голосування. До переваг системи List PR належать високий рівень представництва менших партій та політична інклюзивність. Часто вводяться виборчі бар'єри (наприклад, 3% або 5%), щоб уникнути надмірної фрагментації парламенту. Серед недоліків можна відзначити слабший зв'язок між депутатами та виборцями (особливо у закритих списках), а також потенційну коаліційну нестабільність у країнах із високою партійною роздробленістю. Отже, система пропорційного представництва за списками (List PR) є найбільш популярною.

Система двох турів (Two-Round System, TRS) – це виборча система, яка широко застосовується у багатьох країнах для виборів до національних парламентів. Вона передбачає проведення першого туру, у якому кандидат має отримати абсолютну більшість голосів (понад 50%), щоб бути обраним. Якщо жоден кандидат не набирає такої більшості, організовується другий тур між двома лідерами за результатами першого туру, і переможцем стає кандидат, який здобуде більшість голосів у цьому другому турі. Ця система використовується, зокрема, в Ірані, де для обрання депутатів парламенту (Меджлісу) кандидат повинен отримати абсолютну більшість голосів у першому турі, а за її відсутності – відбувається другий тур. У Франції система двох турів застосовується для виборів до Національних зборів. Якщо жоден кандидат не отримує більш ніж 50% голосів у першому турі, проводиться другий тур. Також ця система діє у Малі, Центральноафриканській Республіці

(ЦАР) та Республіці Конго для виборів до їхніх національних парламентів. Загалом, система двох турів використовується приблизно у 17 країнах, що становить близько 7% від усіх держав із однопалатними парламентами [12].

Паралельна виборча система (Parallel system або Segmented system) – це змішана виборча модель, яка поєднує два підходи: частина депутатів обирається за пропорційною системою (PR) з використанням партійних списків, а інша частина – за мажоритарною системою в одномандатних округах. Головною особливістю цієї системи є те, що результати в одному компоненті не впливають на інший – тобто не відбувається компенсування або корекції мандатів. Такий підхід дозволяє забезпечити водночас як партійне представництво, так і персоніфікований зв'язок виборців із конкретними депутатами. На регіональному рівні ця система активно використовується в різних частинах світу. В Азії прикладами є Тайланд, Непал, Таджикистан, Філіппіни, Японія. В Японії, наприклад, частина членів парламенту обирається в одномандатних округах, а інша – за партійними списками; Південна Корея застосовує схожий підхід; також Тайланд комбінує мажоритарне і пропорційне представництво. У Європі прикладом є Російська Федерація, Грузія, Литва. Зокрема, в Литві половина парламенту формується через пропорційну систему, інша – через мажоритарну. Раніше подібна система діяла і в Україні (до 2020 року), де половина народних депутатів обиралася за партійними списками, а інша половина – в округах. У Латинській Америці паралельна система застосовується в Мексиці, у Венесуелі, де частина депутатів обирається за списками, а частина – в округах, та в Перу, де також діє комбінація мажоритарних і пропорційних елементів. В Африці подібну модель використовують Мавританія, Нігер, Камерун, Чад, Судан та Південний Судан, Лівія, Екваторіальна Гвінея та Гвінея-Бісау, Республіка Мадагаскар, Об'єднана Республіка Танзанія, які поєднують два типи виборів без взаємозалежності між ними. У регіоні Океанії, зокрема у Фіджі, паралельна система діяла раніше, але згодом країна перейшла на іншу виборчу модель. Загалом, за даними ACE Electoral Knowledge Network, паралельна система використовується в 27 країнах світу, що становить близько 11% держав із однопалатними парламентами. Ця система часто обирається країнами, які прагнуть збалансувати сильні сторони двох основних систем – мажоритарної та пропорційної – без впровадження складного механізму компенсації або узгодження результатів [12].

Система альтернативного голосування (Alternative Vote, AV) є мажоритарною виборчою системою, яка використовується у 6 (2%) країнах світу для обрання членів парламенту, здебільшого в одномандатних округах. У цій системі виборці не просто голосують за одного кандидата, а ранжують кандидатів у порядку переваги: 1, 2, 3 і так далі. Якщо жоден кандидат не набирає абсолютної більшості голосів першого вибору, кандидат із найменшою кількістю голосів вибуває, а його голоси перерозподіляються відповідно до наступних преференцій виборців. Цей процес повторюється доти, доки один із кандидатів не отримає понад 50% голосів. На парламентському рівні система альтернативного голосування використовується в Австралії – для виборів до Палати представників. Так, виборець позначає свій вибір, пишучи цифру 1 у квадраті навпроти імені кандидата, якого він підтримує як першого пріоритету, а потім проставляє цифри 2, 3, 4 і так далі навпроти інших кандидатів, щоб показати порядок своїх подальших вподобань. Під час підрахунку голосів спочатку враховують лише голоси першої переваги кожного кандидата. Якщо якийсь кандидат набирає абсолютну більшість голосів (понад 50%), він оголошується переможцем. Якщо ж жоден кандидат не отримує більшості, починається процедура виключення: кандидат з найменшою кількістю голосів першої переваги виключається з перегонів, а його голоси перепризначаються наступним кандидатам згідно з пріоритетами виборців. Цей процес повторюється, доки не залишиться двоє кандидатів. Якщо після виключень один із них набирає абсолютну більшість, він стає переможцем. Якщо сума голосів усіх кандидатів, крім двох лідерів, менша за кількість голосів другого за популярністю кандидата, то зразу виключають усіх інших і перепризначають їхні голоси двом лідерам відповідно до вподобань виборців. Ця система дозволяє забезпечити вибір кандидата, який має широку підтримку серед виборців [12]. Також ця система частково застосовується на національному чи субнаціональному рівні у Фіджі та Папуа-Новій Гвінеї, на території Кокосових островів, в Республіці Науру, в Демократичній Республіці Корея [12]. У Сполучених Штатах Америки система застосовується на рівні окремих штатів чи муніципалітетів, зокрема в штатах Мен і Аляска для виборів до Конгресу США. У Європі система AV мала обмежене використання. Наприклад, у Великій Британії застосовується лише в певних внутрішніх партійних виборах та вибо-

рах мера Лондона. Система альтернативного голосування не є поширеною у світі, проте діє в окремих англomовних державах або колишніх британських колоніях. Її перевагою вважається зменшення кількості «втрачених» голосів і стимулювання поміркованіших кандидатів, хоча критики вказують на складність для виборців і довший процес підрахунку.

Блочне голосування (Block Vote) застосовується у кількох країнах та територіях для формування парламентів або місцевих рад. В межах цієї виборчої системи виборці обирають відразу кількох кандидатів у багатомандатних округах, віддаючи голоси за кількох претендентів одночасно. Ця система передбачає, що кількість голосів, якими володіє виборець, дорівнює числу депутатських мандатів у відповідному окрузі. Кандидати, які отримують найбільшу кількість голосів, здобувають усі наявні місця. Наприклад, у Кувейті громадяни обирають 50 членів парламенту з п'яти виборчих округів. У кожному окрузі перші десять кандидатів із найбільшою кількістю голосів отримують депутатські мандати. Таким чином, виборці можуть віддати по одному голосу за десять кандидатів у своєму окрузі. Це класичний приклад блочного голосування, де переможцями стають найбільш підтримувані кандидати, і кожен округ заповнюється на основі кращих результатів. У Лівані парламент складається із 128 депутатів, які обираються на чотирирічний термін за пропорційною системою, але з особливістю, що голосування проводиться в один тур, публічно та таємно. Хоча система Лівану має свої особливості, у деяких виборчих округах також застосовуються елементи блочного голосування, коли виборці голосують за кількох кандидатів одночасно. Сирійська Арабська Республіка, Об'єднані Арабські Емірати, Республіка Тувалу, Республіка Маврикій використовують блочне голосування. Ця система також застосовується при формуванні представницьких органів залежних територій Сполученого Королівства Британії: Законодавчої Ради Фолклендських островів, бейлевіка Гернсі, островів Піткern та Святої Олени [12].

Система єдиного голосу в багатомандатному окрузі, що не передається (Single Non-Transferable Vote, SNTV) – це виборча система, у якій кожен виборець має лише один голос, незважаючи на те, що в окрузі обирається кілька депутатів. Тобто, виборець голосує лише за одного кандидата, а переможцями стають ті кандидати, які набрали найбільшу кількість голосів, відповідно до кількості мандатів у окрузі. Тобто, виборчий округ є багатомандатним, тобто в ньому обирається,

наприклад, 3, 5 чи 10 депутатів. Кожен виборець віддає лише один голос за одного кандидата. Після підрахунку голосів кандидати, які набрали найбільшу кількість голосів, у межах кількості наявних мандатів, оголошуються обраними. Голоси не передаються – якщо кандидат програє, його голоси не переходять до інших. Система сприяє участі незалежних кандидатів та невеликих партій, бо навіть з невеликою кількістю голосів можна пройти. Водночас вона може призводити до фрагментації парламенту та суперництва між кандидатами однієї партії. Для партій важливо ефективно розподіляти своїх виборців між кандидатами, щоб не допустити «втрати голосів» через концентрацію на одному.

За інформацією сайту ACE Electoral Knowledge Network, система Single Non-Transferable Vote використовується лише у 4 країнах (Афганістан до 2021 р., Вануату, Монголія до 2016 р.), що становить приблизно 1% від усіх держав із однапалатними національними парламентами [12].

Через складність управління результатами та ризик розпорошеного представництва вона є рідкісною у сучасному світі Система SNTV застосовується у невеликій кількості країн, але демонструє різні варіації залежно від національного контексту. Наприклад, у нижній палаті афганського парламенту – Вулусі Джирга – 249 депутатських місць, з яких до 239 розподіляються між провінціями пропорційно до чисельності населення, а 10 місць зарезервовані для представників кочового народу кучі. Вибори до Вулусі Джирга до 2021 р. проводилися за системою SNTV. Це означає, що в кожному багатомандатному окрузі виборець міг проголосувати тільки за одного кандидата, а обиралися ті, хто набрав найбільше голосів. Такий підхід часто призводив до фрагментації парламенту, високої конкуренції між кандидатами однієї партії та труднощів із формуванням стабільних коаліцій [12].

У Монголії система SNTV використовувалася у минулому (до 2016 року). Вануату є єдиною демократією у світі, яка нині офіційно застосовує SNTV як національну виборчу систему. У Пуерто-Рико, хоча формально не використовується SNTV як самостійна система, для частини місць у Палаті представників (51 член) застосовується модель, подібна до SNTV. 40 членів обираються за мажоритарною системою в одномандатних округах, а 11 місць розподіляються за так званою системою «накопичення» (accumulation system), де виборці голосують лише за окремих кандидатів, і місця отримують ті, хто набрав най-

більше голосів. Таким чином, цей компонент близький за логікою до SNTV, але має окремі конституційні особливості [12].

Система виборів з одним передаваним голосом (Single Transferable Vote, STV) – це справжній приклад того, як виборче право може стати досконалим інструментом для відображення справжньої волі народу. Ця пропорційна система дозволяє виборцям не просто обрати кандидата, а висловити свої пріоритети, ранжуючи кандидатів за вподобаннями у багатомандатних округах. Виборець ставить цифри поряд з іменами кандидатів: «1» – найулюбленішому, «2» – другому за важливістю, і так далі. Кожен округ має визначену кількість мандатів – зазвичай від 3 до 15, що дозволяє формувати більш пропорційний розподіл. Далі голоси підраховують, використовуючи складний, але справедливий механізм: спершу визначають квоту голосів, яку повинен набрати кандидат, щоб бути обраним. Ця квота зазвичай обчислюється за формулою Дропа-Німеєра – загальна кількість дійсних голосів ділиться на число мандатів плюс один, і до результату додається одиниця. Кандидати, які набирають цю квоту, автоматично обираються, а надлишкові голоси (голоси понад квоту) перерозподіляються серед інших кандидатів відповідно до їхніх другорядних уподобань виборців – це забезпечує, що ні один голос не буде втрачено. Якщо ж ніхто не досягає квоти, кандидат із найменшою кількістю голосів вилучається, а його голоси перекидаються до кандидатів, вказаних як наступні в пріоритетах виборців. Цей процес повторюється, поки всі мандати не заповняться.

Парламент Ірландії Ерахтас складається з двох палат: нижньої палати – Дойл Ейрена і верхньої – Сенату. Депутати Дойл Ейрен обираються за системою пропорційного представництва з одним передаваним голосом (Single Transferable Vote, STV) з 1922 року. У Мальті, де кількість депутатів у Палаті представників становить приблизно 65, вибори також проходять за системою STV у 13–15 багатомандатних округах. Особливість мальтійської системи – це суворе дотримання принципу пропорційності та високий рівень участі виборців у ранжуванні кандидатів, що забезпечує глибоке представництво різних політичних думок у парламенті.

Без сумніву, STV – це одна з найсправедливіших і найпрогресивніших виборчих систем. Вона вимагає від виборців більшої обізнаності і терпіння, а від системи – більш складного підрахунку голосів, але результат вартий зусиль: парламент, який дійсно представляє народ. В умовах складних політичних реалій і

багатопартійності саме STV здатна подарувати відчуття, що кожен голос важливий і кожен виборець почутий. І це не просто виборча система – це справжній механізм демократії, який надихає і дає надію.

Система змішаного пропорційного представництва (Mixed Member Proportional, MMP) поєднує елементи мажоритарної та пропорційної виборчих систем, забезпечуючи баланс між представництвом окремих округів та пропорційним відображенням голосів виборців у парламенті.

Наприклад, у Німеччині система MMP поєднує прямі мажоритарні вибори в 299 округах та пропорційне представництво за партійними списками. Кожен виборець має два голоси: один за кандидата в окрузі та один за партійний список. Це дозволяє забезпечити пропорційне представництво в Бундестазі, хоча кількість депутатів може варіюватися через компенсаційні місця. У Румунії депутати обираються за змішаною системою: частина – за мажоритарними округами, а частина – за пропорційними списками. Це дозволяє поєднати переваги обох систем, забезпечуючи як представництво окремих округів, так і пропорційне відображення голосів виборців у парламенті.

Ця система застосовується і в державах Африки. Наприклад, у Джибуті Національна асамблея складається з 65 депутатів, обраних на п'ятирічний термін. Система MMP тут реалізована через дві основні складові: 80% місць (52) надаються партії, що отримала абсолютну або відносну більшість голосів, а решта 20% (13) розподіляються пропорційно між іншими списками, що набрали понад 10% голосів. Якщо жоден список не набрав 10%, усі місця отримує лідер списку. У Сенегалі Національна асамблея складається з 165 депутатів, обраних за змішаною системою: 105 – за партійним блоковим голосуванням у багатомандатних округах, а 60 – за пропорційними списками на національному рівні. Виборці голосують лише один раз, і їхній голос враховується як для мажоритарної, так і для пропорційної складової. У Лесото 120 місць у Національній асамблеї обираються за змішаною системою: 80 депутатів обираються в одномандатних округах за принципом «перший прохідний» (first-past-the-post), а 40 – за пропорційними списками. Це дозволяє компенсувати диспропорцію між кількістю голосів та місцями, забезпечуючи більш справедливе представництво.

Система MMP у Новій Зеландії передбачає два голоси: один за партію та один за кандидата в окрузі. Партії, що отримують 5% голосів або виграють хоча б один округ, отриму-

ють місця в парламенті пропорційно до їхньої частки голосів. Це забезпечує представництво як великих, так і малих партій.

Система змішаного пропорційного представництва (MMP) застосовується в різних країнах світу, забезпечуючи баланс між мажоритарним та пропорційним представництвом. Це дозволяє досягти більш справедливого відображення волі виборців у складі парламенту, зберігаючи при цьому зв'язок депутатів з їхніми округами.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує висновок М. Дюверже про міф влади більшості народу та необхідність визнавати роль еліт і опозиції, які формують «суспільний договір» щодо справедливого представництва і правил організації влади. Виборча система є ключовою частиною цього договору, що стабілізує політичну систему. Демократія полягає в тому, що керівники обираються тими, ким керують, через вибори, зл легітимізують інститути влади. Водночас діють «парадокс Кондорсе» і теорема Ерроу, що доводять неможливість створення ідеальної виборчої системи без компромісів. Ці теорії пояснюють постійні зміни виборчих моделей як результат пошуку компромісів еліт щодо представництва і збереження фасаду соціальної інклюзії. Вибір виборчої системи – це політичне рішення, що формується впливовими елітами для досягнення власних цілей. Ефективність парламенту залежить від дизайну системи, політичної культури і дотримання демократичних процедур.

З 1990-х років спостерігається тенденція до впровадження пропорційних і змішаних моделей, особливо в країнах постсоціалістичного простору, Африці і Латинській Америці.

У 2011 році мажоритарні системи використовувалися у 54% країн із прямими парламентськими виборами, пропорційні – у 35%, змішані – у 10%.

До 2025 року частка мажоритарних систем знизилася до 40–45%, пропорційних залишилася на рівні 35%, а змішані системи зросли до 15%. Найпоширенішою є система відносної більшості (FPTP) – її використовують близько 29% країн, переважно англomовних та колишніх британських колоній. Система двох турів застосовується у 7% держав світу, система альтернативне голосування – у 2%, система блочне голосування – у 3–5%, система єдиного голосу, що не передається – близько 1% держав.

Пропорційна система за партійними списками (List PR) – використовується близько 37% держав світу, система єдиного передаваного голосу (STV) – 2–3%.

Змішані системи, зокрема система змішаного пропорційного представництва (Mixed Member Proportional, MMP) і паралельні, набирають популярності і застосовуються у близько 15% державах світу.

Географічно Європа є центром використання пропорційних систем, Африка застосовує як мажоритарну систему відносної більшості (FPTP), так і пропорційні і змішані системи, в Азії поширеною є FPTP, а також пропорційні та змішані моделі. У Північній Америці домінує FPTP, в Латинській Америці – пропорційні системи. В Океанії переважають мажоритарні системи, але є винятки зі змішаними і пропорційними.

Таким чином, пропорційна система за партійними списками є найпоширенішою і

забезпечує політичний плюралізм та широке представництво, мажоритарні системи залишаються популярними через простоту та стабільність урядів, а змішані системи поєднують переваги обох, проте потребують складнішої організації.

Виборчі системи – не просто формальний механізм, а інструмент, що визначає партійну конфігурацію, рівень інклюзії, стабільність і довіру до влади. Ефективність парламентаризму залежить від політичної культури та дотримання демократичних процедур, що в сукупності впливає на якість політичного процесу і розвиток демократії. Виборча модель відображає унікальні політичні традиції та потреби суспільства, що пояснює різноманітність сучасної електоральної архітектури світу.

Література:

1. Азаренко Т. Парламентський бікамералізм та адміністративно-територіальна реформа. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 11. С. 171–174.
2. Афанасьєва М. В. Виборча інженерія в Україні. Одеса, Юрид. л-ра. 2014. 433 с.
3. Бабинська Н., Костантинівська А., Рибій О., Бондарчук А. А як у них? Світові парламентські практики. Створено в рамках програми USAID «Пада: підзвітність, відповідальність, демократичне парламентське представництво». ГМ «ОПОРА». К. : ФОП П'ятаков Ю.О., 2016. 79 с.
4. Білоус А. Виборчі системи : світовий досвід на українському ґрунті. Трибуна. 1996. № 8–9. С. 22–35.
5. Гошовська В. А. Парламентаризм: підручник. 3-ге вид., допов. й розшир. / В. А. Гошовська та ін. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2024. 592 с.
6. Мохончук Б. С. Виборчі системи: порівняльно-правове дослідження. Харків: Юрайт, 2021. 306 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/Mohonchuk-21.pdf (дата звернення: 25.05.2025).
7. Осадчук І. Ю. Атипові парламентські системи правління (на прикладі країн Африки, Південної Америки й Океанії). Регіональні студії. 2019. № 17. С. 42–45. URL: https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/Osadchuk_Atypical-parliamentary-system_African_South-American_Oceanian-countries-1.pdf (дата звернення: 23.04.2024)
8. Рибачук М., Райковський Б. Аналіз концепцій сучасних моделей виборчих систем. *Політичний менеджмент*. 2009. № 3(36). С. 46–59. URI: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/59801>
9. Ромців О., Микієвич Л. Виборчі системи: переваги, недоліки, пошуки оптимальних варіантів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2023. №3(39). С. 281–288. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2023.39.281>.
10. Узун Ю. В. Архітектура регіонального представництва в системах багаторівневих відносин. *Політичне життя*. 2023. Вип. 3. С. 48–64. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2023.3.7>
11. Чупрін Р. В. Гібридні виборчі системи в сучасному світі: основні різновиди та тенденції застосування на загальнонаціональному рівні. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. 2016. № 1/2(29/30). С. 54–61. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2016.1/2\(29/30\).119154](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2016.1/2(29/30).119154).
12. ACE Electoral Knowledge Network. Comparative Data. URL: <https://aceproject.org/epic-en/> (date of access: 02. 06. 2025).
13. Bormann N.-C., Golder M. Democratic Electoral Systems around the World, 1946–2011. *Electoral Studies*. 2013. Vol. 32, No. 2. P. 360–369.
14. CALRE. The Conference of European Regional Legislative Assemblies. URL: <https://www.calrenet.eu/> (date of access: 02. 06. 2025)
15. Duverger M. *Les Partis Politiques*. Paris: Librairie Armand Colin, 1951. 476 p.
16. IPU Parliamentary Elections Data. URL: <https://data.ipu.org/compare/> (date of access: 02. 06. 2025)
17. RLEG. Conference of European Regions with Legislative Power. URL: <https://rleg.eu/> (date of access: 02. 06. 2025).

Дата надходження статті: 03.06.2025

Дата прийняття статті: 18.06.2025

Опубліковано: 01.10.2025